

ДЕФІЦИТ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ ЯК ПРОВІДНИЙ ІНДИКАТОР БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Шикіна Н. А. кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна
e-mail: shykina_nataliya@ukr.net
ORCID ID: 0009-0001-7996-2389

Сіренко А. О., студентка факультету економіки і управління підприємництвом, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна
e-mail: sirenko.anna06@gmail.com

***Анотація.** У статті показано, що дефіцит державного бюджету України став критичною проблемою на тлі поточних економічних і політичних викликів. Визначено та оцінено основні фактори, які впливають на бюджетну безпеку країни. Пріоритетом значну увагу аналізу ефективності наявних стратегій управління бюджетом. Виявлено недоліки та запропоновано інноваційні заходи для посилення фінансової стабільності та сталого розвитку. Зосереджено увагу на індикаторах бюджетної безпеки, таких як співвідношення дефіциту до валового внутрішнього продукту та рівень обслуговування державного боргу. Досліджено складний вплив економічних, політичних і структурних факторів на бюджетний дефіцит. Виявлено значне коливання показників дефіциту державного бюджету протягом років. Запропоновано рекомендації для вдосконалення бюджетної політики з метою забезпечення сталого розвитку України.*

***Ключові слова:** дефіцит державного бюджету, бюджетна безпека, індикатори бюджетної безпеки, валовий внутрішній продукт.*

STATE BUDGET DEFICIT AS A LEADING INDICATOR OF STATE BUDGET SECURITY

Shykina A. Nataliya, PhD in Economics, Assistant Professor of the Department of Finance, Odesa National Economic University, Odesa, Ukraine
e-mail: shykina_nataliya@ukr.net
ORCID ID: 0009-0001-7996-2389

Sirenko O. Anna, student of the Faculty of Economics and Business Management, Odesa National Economic University, Odesa, Ukraine
e-mail: sirenko.anna06@gmail.com

***Abstract.** The article shows that Ukraine's state budget deficit has become a critical issue in light of the nation's ongoing economic and political challenges. The purpose of the study is to identify the specific factors contributing to this deficit and assess their impact on the country's budget security. Considerable attention is paid to analyzing the effectiveness of existing budget management strategies. The study focuses on identifying potential deficiencies and proposing innovative measures. These measures aim to enhance financial stability and promote sustainable development. The research methodology involves a comprehensive review of recent studies and publications that explore the consequences of budget imbalance. Key issues include increased public debt, reduced investment, and insufficient funding for social programs. The study utilizes methodological recommendations from the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. It focuses on indicators of budgetary security, such as the ratio of budget deficit to gross domestic product (GDP) and public debt servicing levels. The results of the study reveal that Ukraine's budget deficit is influenced by a complex interplay of economic, political, and structural factors. The deficit has fluctuated significantly over the years, with notable increases during periods of crisis, such as the 2022 Russian invasion and the COVID-19 pandemic. The findings indicate that while deficits can serve as a tool for economic stimulation during crises, their long-term management is crucial for maintaining financial stability. It is concluded that addressing Ukraine's budget deficit requires a nuanced understanding of its underlying causes and impacts. The practical significance of the research lies in its potential to inform more effective fiscal policies and strategies. By highlighting existing gaps in budget management, the study offers valuable recommendations for policymakers aiming to enhance financial stability and promote sustainable development in Ukraine. The article provides a framework for future studies to build upon, ensuring continued progress in managing fiscal challenges.*

***Keywords:** state budget deficit, budget security, indicators of budgetary security, gross domestic product.*

JEL classification: E60, H61

Постановка проблеми. У контексті поточної економічної ситуації України дефіцит державного бюджету висувається на передній план як одна із основних проблем. Цей фінансовий дисбаланс, що виражається у невідповідності між доходами та видатками держави, має значний вплив на економічну та соціальну сфери країни. Зростання державного

боргу, скорочення інвестицій, нестача коштів на соціальні програми – це лише частина наслідків, які несе за собою дефіцит бюджету.

Економічна ситуація, що склалася, і політична нестабільність лише загострюють цю проблему, створюючи додаткові перешкоди для її вирішення. У рамках аналізу цього питання зростає необхідність проведення комплексного аналізу причин та наслідків дефіциту державного бюджету. Тільки завдяки глибокому розумінню факторів, що лежать в основі цієї ситуації, можна розробити ефективні стратегії та заходи щодо її подолання, спрямовані на забезпечення стійкості фінансової системи країни та покращення її економічних перспектив.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники з усього світу проявляють зацікавленість у питаннях формування дефіциту державного бюджету та його наслідків.

О. М. Грубляк, Н. І. Холявко та А. В. Жаворонок у своїй праці зазначають, що розбалансованість бюджету є наслідком неефективної видаткової політики уряду, яка призводить до накопичення державного боргу та впливає на стабільність фінансової системи [1]. О. Ю. Мелих наголошує на зростанні до загрозливих рівнів боргового навантаження України та підкреслює необхідність активного управління цим аспектом [2]. А. І. Щетинін, Л. П. Ульянова, Ю. М. Чайка роблять акцент на важливості розробки стратегій для зниження тиску внутрішнього державного боргу на вітчизняну економіку [3]. У публікації Н. С. Ситника вказується на важливість ефективної економічної політики для забезпечення якості життя населення та необхідність розробки цілеспрямованих стратегій для подолання дефіциту бюджету, у чому автор бачить ключовий момент у забезпеченні стабільності та процвітання країни [4]. О. В. Бервено та В. В. Пальошка стверджують, що лише сталий інноваційний розвиток економіки України може розширити базу оподаткування, збільшити ВВП, активізувати інвесторів, а також зменшити дефіцит бюджету і покращити макроекономічні показники [5]. А. Н. М. Ухналь розглядає бюджетну безпеку у контексті нової моделі зростання вітчизняної економіки [6]. Проте, незважаючи на вже наявні матеріали, залишається потреба у проведенні подальших досліджень з урахуванням нових викликів та змін в економічній, фінансовій та політичній сферах України.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Існує необхідність додаткового дослідження з метою розгляду проблем, які раніше не були повністю вивчені, а саме, виявлення конкретних факторів, що впливають на дефіцит державного бюджету України, та оцінка їх впливу на бюджетну безпеку країни. Це також надасть можливість розглянути ефективність наявних заходів щодо управління бюджетом та виявити можливі прогалини або недоліки у поточній стратегії. Більше того, додаткове дослідження сприятиме виробленню нових ідей та підходів до управління бюджетною безпекою, включаючи можливі інноваційні методи скорочення дефіциту та оптимізації державних витрат. Розгляд цих аспектів дозволить більш точно оцінити загальну картину фінансового стану України та розробити ефективні стратегії для досягнення фінансової стабільності та сталого розвитку країни.

Метою дослідження є виявлення конкретних факторів, що впливають на дефіцит державного бюджету України, а також оцінка їх впливу на бюджетну безпеку країни. Дослідження спрямоване на аналіз ефективності поточних стратегій управління бюджетом, виявлення можливих проблем та прогалин у цій сфері, на оцінку дефіциту державного бюджету як провідного індикатора бюджетної безпеки, а також на розробку нових підходів та рекомендацій для покращення фінансової стабільності та сталого розвитку України.

Основний матеріал. Фіскальний ландшафт України характеризується складною взаємодією економічної динаміки, політичних рішень та структурних проблем, що сприяють управлінню дефіцитом державного бюджету. За своєю суттю державний бюджет є ключовим інструментом економічного управління, спрямовуючи фінансові ресурси на основні державні послуги, розвиток інфраструктури та програми соціальної підтримки. Однак коли витрати перевищують доходи, виникає бюджетний дефіцит, який є серйозною перешкодою для фінансової стабільності та соціально-економічного розвитку.

Важливо зазначити, що бюджетний дефіцит не завжди має трактуватися виключно як негативне явище. У певних ситуаціях, таких як економічні кризи або необхідність значних інвестицій в інфраструктуру та соціальні програми, дефіцит може розглядатися як стратегічно виправданий інструмент стимулювання економічного зростання та покращення добробуту населення. Однак ключовим питанням залишається ефективне управління дефіцитом, спрямоване, з одного боку, на мінімізацію причин, які впливають на його суттєве збільшення, а з іншого – на уникнення його негативних наслідків та забезпечення стійкого фінансового стану держави у довгостроковій перспективі.

У цьому контексті проведення оцінки дефіциту державного бюджету стає критично важливим для забезпечення належного рівня бюджетної безпеки України. Характерною ознакою дефіциту державного бюджету України є динаміка збільшення його номінальних значень, а також темпи зростання його щорічних показників.

Таблиця 1

Дефіцит державного бюджету та ВВП України [7]

Рік	Дефіцит держ. бюджету України, млрд. грн.	Темпи зростання дефіциту держ. бюджету України, % (до попереднього року)	ВВП України, млрд. грн	Темпи зростання ВВП України, % (до попереднього року)	Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, %
2013	64,7	121,2	1454,9	103,3	- 4,4
2014	78,1	120,7	1566,7	107,7	- 5,0
2015	45,2	57,9	1979,7	126,4	- 2,3
2016	70,3	155,5	2383,2	120,4	- 2,9
2017	47,9	68,1	2982,9	125,2	- 1,6
2018	59,3	123,8	3558,7	119,3	- 1,7
2019	81,0	136,4	3974,6	111,7	- 2,0
2020	217,6	268,4	4194,1	105,5	- 5,2
2021	198,8	91,3	5459,6	130,2	- 3,6
2022	914,9	460,2	5191,0	95,1	- 17,6

Джерело: складено та розраховано авторами на основі [7]

Повномасштабне російське вторгнення на територію суверенної України 24 лютого 2022 року поділило час на до і після. Результатом агресії РФ проти України стала не тільки окупація територій на сході та південному сході країни (окупація та анексія Кримського півострову мали місце ще у 2014 році), а також руйнування та у багатьох випадках знищення великих та малих населених пунктів, підприємств та інфраструктурних об'єктів, внутрішня та зовнішня міграція мільйонів мешканців і найстрашніше – загибель сотень тисяч серед військових та мирного населення. На тлі цих подій дефіцит державного бюджету у розмірі 914,9 млрд. грн. можна сміливо розглядати не як найбільшу проблему навіть при тому, що за ним стоять 349,3 млрд. грн. внутрішнього фінансування та 565,6 млрд. грн. зовнішнього фінансування. Відповідно дефіцит державного бюджету на рівні 17,5% до ВВП у 2022 році є наслідком не тільки номінального збільшення безпосередньо дефіциту державного бюджету, а також і скорочення обсягів ВВП у порівнянні з попереднім роком.

Якщо ж проаналізувати динаміку дефіциту державного бюджету до 2022 року, його зміну з 7,95 млрд. грн. у 2005 році до 198,8 млрд. грн. у 2021 році, коливання його номінальних та відносних значень, стає зрозумілим, що він є наслідком цілої низки економічних, фінансових та політичних проблем, більшість з яких є системними та довготривалими. Що стосується показників дефіциту державного бюджету у % до ВВП, то суттєве перевищення допустимих 3% спостерігались у 2013 та 2014 роках внаслідок вторгнення РФ на територію України та анексії Криму, а також у 2020 році, що було пов'язано з пандемією COVID-19. Але навіть 3% від ВВП дефіциту державного бюджету у номінальному вираженні – це десятки (з 2020 по 2022 роки – сотні) мільярдів гривень, які мають бути профінансовані, переважно більшістю за рахунок зовнішніх запозичень з відповідними наслідками у вигляді державного боргу.

Для оцінки рівня дефіциту державного бюджету України з метою контролю над ним та ефективного управління його обсягами доцільно використовувати Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 року № 1277 (далі Методичні рекомендації). Відповідно до зазначених Методичних рекомендацій «бюджетна безпека – це стан забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів, що надає

можливість органам державної влади максимально ефективно виконувати покладені на них функції» [8].

Бюджетна безпека включає 4 індикатори, до яких належать:

– Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, відсотків (значення вагового коефіцієнта: 0,2671).

– Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, відсотків до ВВП (значення вагового коефіцієнта: 0,2482).

– Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, відсотків (значення вагового коефіцієнта: 0,2203).

– Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, відсотків (значення вагового коефіцієнта: 0,2644).

Оцінка динаміки зазначених індикаторів відповідно до їх характеристичних значень дозволяє оцінити загальний стан бюджетної безпеки, а також основні ризики та загрози.

Таблиця 2

Індикатори бюджетної безпеки України та їх оцінка відповідно до характеристичних значень

Рік	Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, % /рівень безпеки	Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, % до ВВП /рівень безпеки	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, % /рівень безпеки	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, % /рівень безпеки
2013	- 4,4 /нездв	0,1 /опт	30,4 /здв	33,2 /крит
2014	- 5,0 /небезп	-0,2 /опт	29,1 /опт	47,3 /крит
2015	- 2,3 /опт	-0,1 /опт	32,9 /здв	94,2 /крит
2016	- 2,9 /опт	0,1 /опт	32,8 /здв	33,6 /крит
2017	- 1,6 /опт	0,0 /опт	34,1 /нездв	59,7 /крит
2018	1,7 /опт	-0,2 /опт	33,3 /нездв	37,7 /крит
2019	- 2,0 /опт	0,0 /опт	32,5 /здв	46,5 /крит
2020	- 5,2 /небезп	-0,3 /опт	32,8 /здв	47,0 /крит
2021	- 3,6 /здв	0,1 /опт	30,4 /здв	46,0 /крит
2022	- 17,6 /крит	8,4 /крит	42,3 /крит	33,9 /крит

Джерело: розраховано авторами на основі [7, 9]

Серед чотирьох індикаторів бюджетної безпеки, які використовують для розрахунку рівня бюджетної безпеки, найбільш вагоме місце належить саме індикатору «Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, відсотків» (з відповідним найбільшим вагомим коефіцієнтом на рівні 0,2671), оцінка якого в динаміці дозволяє найбільш ефективно управляти бюджетним процесом загалом та по-можливості мінімізувати дефіцит державного бюджету.

Мінімальні значення індикатора «Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, %» мали місце у період з 2015 року по 2019 рік та відповідали оптимальним значенням, коли спостерігалось:

– зменшення номінальних обсягів дефіциту державного бюджету України у 2017 та 2018 роках (відносно 2016 року);

– помірні темпи зростання дефіциту державного бюджету України, % (до попереднього року) у 2018 та 2019 роках (відносно 2016, 2020 та, особливо, 2022 року);

– несуттєве випередження темпів зростання дефіциту державного бюджету України, % (до попереднього року) відносно темпів зростання ВВП України, % (до попереднього року) у 2018 та 2019 роках (відносно 2020 та 2022 років).

Найбільш складна ситуація спостерігалась у 2014 році (значення індикатора відповідало верхній межі небезпечного рівня), у 2020 році на фоні пандемії COVID-19 (значення індикатора набуло критичного рівня) та у 2022 році внаслідок повномасштабного російського вторгнення на територію України (значення індикатора значно перевищило верхню межу критичного рівня, передбачену методичними рекомендаціями).

Особливістю індикатора «Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, відсотків» є також те, що він впливає:

– на рівень боргової безпеки та соціальної безпеки (особливо у частині індикаторів, які безпосередньо пов'язані з обсягами відповідного фінансування) країни;

– на ще один індикатор бюджетної безпеки, а саме «Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, відсотків»;

– на рівень соціальної безпеки держави, особливо враховуючи те, що відповідно до методичних рекомендацій 9 із 15 індикаторів соціальної безпеки безпосередньо залежать від обсягів фінансування з боку держави, а на інші шість індикаторів також впливає фінансовий стан держави.

Важливість зазначеного індикатора підвищується також тому, що при розрахунках рівня фінансової безпеки враховуються вагові коефіцієнти усіх її складових, найбільший з яких відповідає саме бюджетній безпеці. Аналогічно найбільший ваговий коефіцієнт відповідає фінансовій безпеці при розрахунках рівня економічної безпеки країни.

Висновки. Оптимальним шляхом скорочення дефіциту державного бюджету України є дослідження причин, які його спричиняють, та пошук шляхів мінімізації їх негативного впливу. Одразу треба зазначити, що перелік причин, які призводять до збільшення дефіциту державного бюджету (його номінального значення) достатньо великий і діапазон впливу кожної з причин досить широкий – від незначного до суттєвого і навіть критичного. Що ж стосується показників дефіциту державного бюджету у % до ВВП, то аналізувати необхідно також показники ВВП, обсяги якого безпосередньо впливають на зазначений показник. Актуальними залишаються напрями забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, зокрема у частині забезпечення належного рівня безпеки у бюджетній сфері [10].

Однією з універсальних причин, яка негативно впливає як на розмір дефіциту державного бюджету, так і на обсяги ВВП, є тіньова економіка, яка є системним явищем та потребує відповідного комплексу заходів, які одночасно можуть призвести як до збільшення обсягів офіційного ВВП, так і до зменшення обсягів номінального дефіциту державного бюджету тим більше, якщо він не має інноваційно-інвестиційного характеру. Отже, помірний рівень дефіциту державного бюджету сприяє не тільки досягненню належного рівня бюджетної безпеки, зокрема, та фінансової безпеки загалом, а також є надійним фундаментом економічної безпеки країни.

Список літератури

1. Грубляк, О. М., Холявко, Н. І., Жаворонок, А. В. Оцінка ефективності управління дефіцитом державного бюджету України. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2021. №3 (23). С. 130–141. URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/224551> (дата звернення 15.08.2024).

2. Мелих О. Ю. Дефіцит державного бюджету як індикатор боргової безпеки України. Ефективна економіка. 2016. №4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4909>. (дата звернення 15.08.2024).

3. Щетинін, А. І., Ульянова, Л. П., & Чайка, Ю. М. Дефіцит державного бюджету і державний борг України: сучасний стан та підходи до його покращення. Економічний простір. 2022. № 179. С. 37-43. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/179-6>. (дата звернення 15.08.2024).

4. Ситник Н. С., Бондарчук В. В. Бюджетний дефіцит та його особливості. Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. 2019. № 5. С. 212-216. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2019_5_41. (дата звернення 16.08.2024).

5. Бервено О. В., Пальошка В. В. Проблема дефіциту державного бюджету України. Інтернет-конференції ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. 2021: Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Нові виклики та актуальні проблеми розвитку світового господарства»/ <https://ojs.kname.edu.ua/index.php/area/article/view/2797/2656> (дата звернення 16.08.2024).

6. Ухналь Н. М. Бюджетна безпека країни в умовах загострення фіскальних ризиків. Економічна безпека. 2018. № 1 (82). С. 59-72. URL: https://npndfi.org.ua/docs/NP_18_01_059_uk.pdf (дата звернення 18.07.2024).
7. Національний банк України (2024). Наглядова статистика. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators> (дата звернення: 20.06.24 р.).
8. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 року № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13> (дата звернення 20.06.24 р.).
9. Міністерство фінансів України. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk> (дата звернення 20.06.24 р.).
10. Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 р. № 569-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80#Text>

References

1. Hrubliak, O. M., Kholiavko, N. I., & Zhavoronok, A. V. (2021). Evaluation of the effectiveness of the management of the deficit of the state budget of Ukraine. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, 3(23), 130–141. Retrieved from <http://ppeu.stu.tsn.ua/artitsle/viev/224551> (accessed 15 August 2024). [In Ukrainian].
2. Melykh, O. Yu. (2016). The state budget deficit as an indicator of Ukraine's debt security. *Efektivna ekonomika*, 4. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4909>. (accessed 15 August 2024). [In Ukrainian].
3. Schetyinin, A. I., Ul'ianova, L. P., & Chajka, Yu. M. (2022). State budget deficit and public debt of Ukraine: current state and approaches to its improvement. *Ekonomichnyj prostir*, (179), 37-43. Retrieved from <https://doi.org/10.32782/2224-6282/179-6> (accessed 15 August 2024). [In Ukrainian].
4. Sytnyk, N. S., Bednarchuk, V. V. (2019). Budget deficit and its features. *Derzhava ta rehiony. Seriiia : Ekonomika ta pidpriemnytstvo*, 5, 212-216. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2019_5_41. (accessed 16 August 2024). [In Ukrainian].
5. Berveno, O. V., Pal'oshka, V. V. (2021). The problem of the deficit of the state budget of Ukraine.: Internet-konferentsii KhNUMH im. O. M. Beketova. 2021: International scientific and practical Internet conference "New challenges and current problems of the development of the world economy". Retrieved from <https://ojs.kname.edu.ua/index.php/area/article/view/2797/2656> (accessed 16 August 2024). [In Ukrainian].
6. Ukhna'N, N. M. (2018). Biudzhetna bezpeka krainy v umovakh zahostrennia fiskal'nykh ryzykiv. *Ekonomichna bezpeka*, 1 (82), 59-72. Retrieved from https://npndfi.org.ua/dotss/NP_18_01_059_uk.pdf (accessed 18 July 2024). [In Ukrainian].
7. Natsional'nyj bank Ukrainy. (2024). Nahliadova statystyka. Ofitsijnyj sajt Natsional'noho banku Ukrainy. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/statistits/matsro-inditsators>. (accessed 20 June 2024). [In Ukrainian].
8. Metodychni rekomendatsii schodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: Nakaz Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy vid 29.10.2013 roku № 1277. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13> (accessed 20 June 2024). [In Ukrainian].
9. Ministerstvo finansiv Ukrainy. Ofitsijnyj sajt Ministerstva finansiv Ukrainy. Retrieved from <https://vuv.mof.gov.ua/uk> (accessed 20 June 2024). [In Ukrainian].
10. Kontseptsiiia zabezpechennia natsional'noi bezpeky u finansovij sferi: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15 serpnia 2012 r. № 569-r. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/lavs/show/569-2012-%D1%80#Tekht> (accessed 20 June 2024). [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.08.2024

Прийнята до публікації 10.08.2024